

OBEC A OCHRANA DĚTÍ

MOŽNOSTI SYSTÉMOVÉ PODPORY OHROŽENÝCH A NÁHRADNÍCH RODIN

Příručka pro starosty a další členy zastupitelstev obcí

Metodika vznikla v rámci projektu Možnosti systémové podpory ohrožených a náhradních rodin, reg. č. CZ.1.04/5.1.01/B2-.00015, financovaného z Evropského sociálního fondu, prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz

Obsah

ÚVOD	2
1. OBEC A POMOC OHROŽENÝM RODINÁM A DĚTEM.....	4
Když se řekne „OSPOD“	4
Proč pomáhat ohroženým dětem a rodinám?.....	5
Jak může obec pomoci?.....	6
2. OBEC A NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE.....	10
Význam náhradní rodinné péče.....	10
Role OSPOD v oblasti náhradní rodinné péče.....	11
Jak může náhradní rodinnou péči podpořit samospráva obce?	11
3. VYBRANÉ POJMY Z OBLASTI OCHRANY PRÁV DĚTÍ	13
Pojmy z oblasti sociální práce s rodinami s dětmi	13
Pojmy z oblasti náhradní rodinné péče	14
Formy náhradní rodinné péče	15
4. UŽITEČNÉ ODKAZY A KONTAKTY	18

Úvod

Jak může obec pomoci ohroženým dětem a rodinám? Jaké má úkoly v oblasti ochrany práv dětí, služeb pro rodiny s dětmi a náhradní rodinné péče? Příručka „Obec a ochrana práv dětí“, vydaná Nadačním fondem J&T, Vám poskytne základní přehled o roli samosprávy a obecního úřadu při ochraně dětí, výklad základních pojmů, příklady dobré praxe a odkazy na další zdroje užitečných informací.

Přestože existuje specializovaná agenda přenesené působnosti, která se na ochranu dětí přímo zaměřuje, sociálně-právní ochrana dětí (SPOD), je pomoc dětem a rodinám v ohrožení i záležitostí působnosti samostatné. „Sociálka“ a její jednotlivé součásti (sociální dávky, SPOD, sociální práce) se v rámci několika reforem opakovaně přesouvaly mezi různými úrovněmi veřejné správy. Je proto pochopitelné, že řada zástupců samosprávy ji považuje za „státní agendu“, která je na úrovni obcí spíše trpěným přívazkem. Jde přitom o oblast, v níž jsou přijímána velmi závažná rozhodnutí, ovlivňující mnohdy celý další život dítěte či jeho rodiny.

Vývoj posledních let navíc ukazuje, jak významně se sociální problematika odráží na životě obce i jejím dalším rozvoji. Neutěšená sociální situace dopadá nejen na „problematické“ rodiny, ale i na celkové společenské klima v obci. I pro tzv. „funkční“ rodiny je důležitý sociální smír a bezpečí v obci. Problémy v rodinách se zpravidla násobí. Ztráta zaměstnání či bydlení, chudoba, zadlužení a exekuce, to vše jsou faktory, které se mnohdy odráží v nevhodné péči o dítě. Je možno oprávněně namítnout, že dospělí za svou situaci odpovídají sami a způsobili si ji svou činností (či nečinností). Proč pomáhat rodičům, kteří se nechtějí nebo neumí starat o své dítě? Jak k tomu přijdou ostatní rodiny, které dobře plní své povinnosti? Nehrozí zneužívání této pomoci?

Musí však nutně tato selhání dospělých dopadnout i na jejich děti? Jsme zvyklí pomáhat seniorům či osobám se zdravotním handicapem. Takovým handicapem však může být i nedostatek rodičovských kompetencí. Při bližším zkoumání často zjistíme, že selhávající rodiče sami vyrůstali v neutěšených podmínkách či v neosobním prostředí ústavu. Někte-

ré sociální dovednosti získává člověk pouze vlastní životní zkušeností. Tuto zkušenost může částečně nahradit odborná pomoc a systematická sociální práce. Neřešené problémy se v dalších generacích opakují.

Ochrana dětí je prioritou každého civilizovaného společenství. Vytvoření příležitostí pro každé dítě, bez ohledu na to, do jaké rodiny se narodilo a v jakých podmínkách vyrůstá, je racionálním počinem ovlivňujícím budoucnost obce, regionu i celé společnosti.

1. Obec a pomoc ohroženým rodinám a dětem

Když se řekne „OSPOD“

Mnoho lidí si pod pojmem OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí) představí sociální pracovníci, která „odebírá děti z rodin“. Těžiště práce OSPOD však spočívá zcela jinde. **Jde o pomáhající profesi, jejímž úkolem je ochrana dětí.** OSPOD má celou řadu povinností:

- vyhledává ohrožené děti,
- realizuje preventivní aktivity (opatření k omezení nepříznivých vlivů na děti),
- chrání děti, jimž hrozí újma na zdraví či životě, ocitly se bez odpovídající péče nebo je ohrožen jejich vývoj či jiný důležitý zájem,
- pomáhá rodičům při řešení výchovných problémů, poskytuje jim poradenství a další odbornou pomoc,
- plní roli veřejného poručníka v případě, že dítě přijde o rodiče nebo jeho rodiče jsou zbaveni rodičovské odpovědnosti,
- je opatrovníkem dítěte v případě rozvodu rodičů a dalších situacích, kdy se zájmy dítěte a jeho rodičů mohou dostat do střetu,
- vykonává tzv. sociální kuratelu (sociální práce se staršími dětmi, které mají výchovné problémy, jsou ohroženy kriminalitou atd.),
- koordinuje činnost dalších osob a organizací zapojených do řešení situace ohroženého dítěte, k tomuto účelu zpracovává individuální plán ochrany dítěte, pořádá případové konference atd. (výklad těchto pojmů naleznete v třetí části této příručky),
- plní úkoly v oblasti náhradní rodinné péče (jsou podrobně popsány v další části této příručky).

Činnost OSPOD je financována samostatnou dotací ze státního rozpočtu (na ostatní agendy dostává obec souhrnný příspěvek na výkon státní správy). Poskytovatelem dotace je Ministerstvo práce a sociálních věcí. V roce 2014 byla dotace zvýšena o 15 % na 850 mil. Kč. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí obsahuje ustanovení, že veškeré náklady na zajištění této agendy nese stát. Dotace proto každý rok podléhá zúčtování, pokud jsou výdaje obce vyšší, může požádat o navýšení dotace, v případě nedočerpání se dotace vrací.

Starosta¹ obce s rozšířenou působností zřizuje jako zvláštní orgán obce komisi pro sociálně-právní ochranu dětí. Komise navrhuje a posuzuje sociálně-preventivní programy na ochranu týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí a doporučuje opatření vedoucí k ochraně dětí před sociálně patologickými jevy. Na žádost tajemníka obecního úřadu se může zabývat i jednotlivými případy a vydávat k nim stanoviska. Může rovněž pořádat případové konference.

Proč pomáhat ohroženým dětem a rodinám?

Pokud dítě musí opustit rodinu, blízké osoby a známé prostředí, jde vždy o vážný zásah do jeho života. V odborné literatuře jsou dostatečně popsány negativní dopady ústavní péče na vývoj dítěte, zejména u nejmenších dětí. „Odebírání dětí z rodin“ by proto mělo být krajním a časově omezeným řešením v případech, kdy je ohroženo zdraví dítěte, či dokonce jeho život. V takovém případě musí OSPOD reagovat okamžitě. Ve většině případů však rodiny selhávají dlouhodobě, postupně, dochází k tzv. „zanedbávání dítěte“. V těchto případech je poměrně velký prostor pro sociální práci s rodinami. Pomoc rodinám je často nejefektivnější formou řešení situace dítěte nejenom z hlediska dopadů na jeho další vývoj, ale i nákladů společnosti na zajištění náhradních typů péče.

Srovnání průměrných nákladů na jednotlivé typy náhradní péče o dítě v Kč měsíčně (2013)

Sociální práce s rodinou (terénní, ambulantní)	3 500
Náhradní rodinná péče (pěstounská, poručenská)	15 220
Ústavní zařízení	34 722

Průměrné měsíční náklady na jedno dítě u jednotlivých typů ústavních zařízení

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	22 075
Dětské domovy	24 480
Dětské domovy se školou	36 246
Kojenecké ústavy (dětské domovy pro děti do 3 let věku)	46 667
Výchovné ústavy	60 986
Diagnostické ústavy	95 929

Zdroj: Obec & finance, 17. 2. 2014, str. 46,

www.pravonadetstvi.cz/files/files/Rozbor-nakladu-jednotlivych-typu-sluzeb-pece-o-ohrozene-deti.pdf

¹ Vzhledem k tomu, že příručka používá mj. citace z právních předpisů, není užíván genderově korektní jazyk. Pod tímto a následujícími pojmy uváděnými v této příručce v mužském rodu jsou samozřejmě myšleny i starostky, tajemnice, sociální pracovníce atd.

Jak může obec pomoci?

Je nutné připomenout, že z hlediska zákona není orgánem sociálně-právní ochrany dětí jen příslušné oddělení nebo sociální odbor, ale celý obecní (městský) úřad či magistrát. Sociálně-právní ochrana dětí je výkonem přenesené působnosti a samotný výkon této agendy (případová práce) je odpovědností sociálního pracovníka s odbornou způsobilostí podle zákona o sociálních službách a zákona o úřednících územních samosprávných celků. K efektivní ochraně dětí je však třeba disponovat nástroji sociální pomoci. Řada záležitostí, především v oblasti prevence a sociální pomoci, má proto přesah do samostatné působnosti obce. Zákon o obcích definuje základní poslání samosprávy, jímž je péče o všestranný rozvoj území a potřeby svých občanů. **Samospráva obce se může stát aktivním prvkem v systému ochrany dětí.** Může iniciovat a podporovat celou řadu aktivit nebo se zhostit role koordinátora mezi orgány veřejné správy (Úřad práce ČR), zřizovanými organizacemi (školy a školská zařízení, poskytovatelé služeb), nevládními organizacemi (pověřené osoby, svépomocné skupiny, sociální služby). V následující části naleznete několik příkladů, jak se obec může zapojit do ochrany dětí a pomoci rodinám. Pokud na většinu z položených otázek odpovíte kladně, je vaše obec typickým příkladem **dobré praxe.**

Služby pro pomoc ohroženým dětem a rodinám

V mnoha případech činnost samotného OSPOD nestačí. Úřad nebude nikdy disponovat takovým počtem pracovníků a specialistů, aby mohl reagovat na všechny situace, do nichž se děti a rodiny dostávají. Některé rodiny pomoc od OSPOD odmítají, mají určitou bariéru při kontaktu s úřady nebo vnímají OSPOD především jako represivní orgán. V těchto případech je dobré, aby práci s rodinami zajišťovala jiná odborná služba, zajišťovaná například organizací zřízenou obcí nebo nevládním subjektem. OSPOD v těchto případech plní roli koordinátora a prostřednictvím státní dotace se může podílet i na částečné úhradě služeb. Rozhodnutí o tom, zda taková služba vznikne nebo bude-li podporována z rozpočtu obce, je v rukou samosprávy.

- ▶ Jsou ve vaší obci k dispozici služby, které pomáhají rodinám v nepříznivé životní situaci?
- ▶ Podporuje obec takové služby grantovým programem?
- ▶ Je v rámci komunitního plánování dostatečně zohledněna skupina ohrožených dětí a rodin?
- ▶ Jsou v obci k dispozici služby pomáhající rodičům se specifickými potřebami (zdravotní handicap, duševní onemocnění atd.)?

Informace a osvěta

Součástí sítě služeb jsou i informace o jejich dostupnosti. Rodiny i děti se v průběhu života ocitají v nejrůznějších situacích. Často pomůže jen rada, doporučení nebo předání kontaktu na poradenské pracoviště. Součástí osvěty jsou i informace o právech dětí, činnosti orgánů sociálně-právní ochrany a obce při jejich ochraně. Tyto informace by měly být předávány ve formě srozumitelné nejenom dospělým, ale i dětem či osobám se sníženou schopností komunikace (lidé s mentálním či zdravotním handicapem).

- ▶ Jsou ohroženým dětem a rodinám k dispozici srozumitelné informace o formách pomoci?
- ▶ Jsou tyto informace dostupné i na internetových stránkách obce na dalších místech, kam rodiny a děti běžně chodí (školy, zdravotnická zařízení, rodinná centra atd.)?
- ▶ Existují v obci svépomocné skupiny rodin pečujících o děti se specifickými potřebami? Podporuje obec činnost těchto skupin?

Otevřenost a dostupnost (školy, komunitní služby)

Děti ze znevýhodněného sociálního prostředí se často ocitají i mimo hlavní vzdělávací proud a mají ztížený přístup k aktivitám, které jsou běžné pro jejich vrstevníky (kulturní, sportovní, volnočasové). To vše ovlivňuje jejich budoucnost a příležitosti v dospělém životě. Obec jako zřizovatel školy může koordinovat spolupráci mezi školami a školskými zařízeními a sociálním odborem (resp. OSPOD). Vzájemný přenos informací a aktivní přístup k řešení problémů (záškoláctví, podezření na špatné zacházení s dětmi v rodinách, handicap dítěte atd.) je dalším důležitým prvkem systematické sociální práce s dětmi a rodinami.

- ▶ Je vzdělávání v obci otevřené a dostupné pro děti různých sociálních skupin, etnik či handicapu?
- ▶ Existují programy pro cílené zapojování znevýhodněných dětí do běžných aktivit? Jsou podporovány jejich kontakty s přirozeným sociálním prostředím?
- ▶ Je navázána intenzivní spolupráce mezi organizacemi zřizovanými obcí (zejména školami) a OSPOD? Podílí se školy a školská zařízení na řešení situace ohrožených dětí?

Sociální bydlení

Sociální bydlení, resp. jeho neexistence, představuje v současné době jeden z hlavních limitů sociální práce v České republice. Rozsáhlá privatizace obecního bytového fondu a chybějící koncepční přístup ze strany státu vyústil v situaci, kdy sociální pracovníci obecního úřadu mají povinnost reagovat na situaci, kdy se rodina s dětmi ocitne bez bydlení, na straně druhé nemají k dispozici žádný nástroj, jak toto bydlení zajistit.

- ▶ **Je v obci k dispozici krizové (existenční) bydlení pro rodiny s dětmi?**
- ▶ **Disponuje obec startovacími byty pro mladé a chráněným bydlením pro osoby se specifickými potřebami?**

Ochrana dětí před negativními vlivy

Děti jsou vystavovány nejrůznějším negativním faktorům, které ohrožují jejich vývoj. Není nutné popisovat dopady závislosti na návykových látkách či gamblerství. Ohrožujícím faktorem může být i nuda či frustrace z bezcílnosti života. Preventivní aktivity jsou mnohonásobně účinnější než řešení následných problémů.

- ▶ **Využívá vaše obec všech nástrojů k regulaci hazardu?**
- ▶ **Jsou děti dostatečně chráněny před dalšími negativními vlivy (návykové látky atd.)?**
- ▶ **Existuje v obci dostatek volnočasových aktivit pro děti? Jsou tyto aktivity dostupné všem dětem?**

Pomoc mladým dospělým na počátku jejich samostatného života

Rizikovým obdobím pro každého mladého člověka je jeho vstup do samostatného života. Většinu dětí pomohou překlenout toto období rodiče a další blízké osoby. Děti, které tuto šanci nemají, protože vyrůstaly v ústavní péči nebo jiné formě náhradní péče, však zasluhují zvláštní pozornost. Tito mladí lidé představují rizikovou skupinu z hlediska bezdomovectví, dlouhodobé nezaměstnanosti či celoživotní závislosti na sociálních dávkách.

▶ **Jsou v obci vytvořeny podmínky pro mladé lidi, kteří pocházejí ze znevýhodněného sociálního prostředí nebo vyrůstali v náhradní péči (zaměstnání, bydlení, životní perspektiva)?**

▶ **Spolupracuje obec aktivně a v časovém předstihu při řešení situace dětí starších 16 let v náhradních typech péče?**

Vytvoření podmínek pro činnost sociálních pracovníků obecního úřadu

Systematická práce s rodinami a plnění koordinační role OSPOD nejsou možné bez vytvoření odpovídajících podmínek pro sociální pracovníky obecního úřadu. Podmínek spočívajících v dostatečném personálním obsazení, technickém a materiálním vybavení. Činnost OSPOD je nepřetržitá, tyto podmínky je třeba vytvořit nejenom v rámci běžné pracovní doby úřadu, ale i pro dobu pohotovosti.

▶ **Je činnost OSPOD zajišťována dostatečným počtem pracovníků? Umožňuje stávající složení týmu systematickou sociální práci s rodinami?**

▶ **Má pracoviště k dispozici vhodné prostory nebo jednací místnosti pro práci s cílovou skupinou?**

▶ **Je technika pro práci v terénu (telefon, notebook, fotoaparát, záznamová technika, automobil atd.) k dispozici všem pracovníkům, kteří ji potřebují? Platí to i v době pohotovosti nebo při řešení naléhavých případů?**

2. Obec a náhradní rodinná péče

Význam náhradní rodinné péče

Přes všechna opatření na podporu rodin budou vždy existovat děti, které z nejrůznějších důvodů nemohou vyrůstat v péči svých rodičů a řešení jejich situace se nepodaří nalézt ani v širší rodině. Nemusí jít přitom o „selhání“ rodičů, ale i o jejich onemocnění, úmrtí či jinou nepředvídatelnou událost. Může jít o stav trvalý či přechodný. Vyrůstat v rodinném prostředí je jednou ze základních potřeb (a práv) dítěte. Pokud nebude existovat rozvinutý systém různých forem náhradní rodinné péče, bude nutno využívat umístění dětí do ústavní péče.

V České republice existuje několik forem náhradní rodinné péče. Zřejmě nejznámější je **osvojení** (adopce), která však připadá v úvahu pouze v případech, kdy jsou rodiče trvale nezpůsobilí dítě vychovávat a dítě od nich nemůže ani do budoucna nic očekávat. V případech, kdy existuje určitá perspektiva, že rodiče upraví své poměry natolik, aby se k nim dítě mohlo vrátit, využívá se **péče pěstounská**. V České republice je v současné době kolem 9 600 pěstounských rodin, které pečují o cca 12 500 dětí. Zhruba polovina těchto pěstounů jsou prarodiči dítěte (a i mezi ostatními nalézáme tety a strýce, sourozence a další příbuzné osoby). Většina pěstounů pečuje o jedno dítě (75 %) nebo maximálně o 2 děti. Tradiční obraz pěstounské rodiny pečující o pět a více dětí, známý z českých médií, je spíše výjimečný. Podrobnější informace o jednotlivých typech náhradní rodinné péče naleznete v třetí části této příručky.

Aby se člověk mohl stát náhradním rodičem, musí projít odborným posouzením (psycholog, zdravotní stav, sociální šetření) a přípravou. Tu zajišťují zpravidla kraje nebo jimi zřízené organizace. Po absolvování úspěšné přípravy je pěstounům krajským úřadem „zprostředkováno“ dítě. Soud může svěřit dítě do pěstounské péče i bez procesu zprostředkování (jde zpravidla o příbuzné dítěte).

Zároveň však v českých ústavech v současné době vyrůstá téměř 10 000 dětí. Alarmující je, že každý rok projde ústavní péčí téměř 2 000 dětí mladších 3 let. Existuje proto velký prostor pro další rozvoj náhradní rodinné péče, v němž mohou sehrát významnou roli i obce.

Role OSPOD v oblasti náhradní rodinné péče

OSPOD na úrovni obecního úřadu obce s rozšířenou působností plní roli základního „kontaktního místa“. Zájemce o náhradní rodinnou péči zde získá potřebné informace o formách náhradní péče a procesu zprostředkování. OSPOD zároveň eviduje děti, jimž je třeba náhradní rodinnou péči zajistit, a plní celou řadu úkolů v době, kdy náhradní rodinná péče již probíhá. OSPOD:

- vyhledává vhodné uchazeče o náhradní rodinnou péči,
- poskytuje poradenskou pomoc těmto uchazečům, přijímá žádosti o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče,
- vede dokumentaci dětí, pro něž je vyhledávána náhradní rodinná péče,
- uzavírá dohody o výkonu pěstounské péče, vydává správní rozhodnutí v případech, kdy dohoda není uzavřena,
- zajišťuje služby, na něž má pěstounská rodina ze zákona nárok (odlehčovací služby, pomoc při zajištění kontaktu dítěte s jeho rodiči a dalšími blízkými osobami, další formy odborné pomoci, bezplatné vzdělávání),
- provádí dohled nad průběhem náhradní rodinné péče.

Jak může náhradní rodinnou péči podpořit samospráva obce?

Stejně jako v případě pomoci ohroženým rodinám může samospráva obce podobným způsobem vyvíjet řadu aktivit i na poli náhradní rodinné péče.

Aktivní vyhledávání budoucích náhradních rodičů

Kvalitních uchazečů o náhradní rodinnou péči nebude nikdy dostatek. Hlavním předpokladem pro výkon náhradní rodinné péče není formální vzdělání, ale především osobnostní předpoklady (kompetence být dobrým rodičem). Řada lidí o eventualitě náhradní rodinné péče uvažuje, ale neví, kam se obrátit. Další mohou cílené osvětové akce k této myšlence přivést.

► Podílí se obec na aktivním vyhledávání zájemců o náhradní rodinnou péči?

► Jsou na obecním úřadu a na internetových stránkách obce informace o náhradní rodinné péči?

Podpora služeb doprovázejících náhradní rodiny

V České republice existuje od roku 2013 systém služeb pro podporu výkonu náhradní rodinné péče. Pro cca 60 % náhradních rodin zajišťuje tyto služby přímo obec, ostatním nevládní organizace, které disponují zvláštním pověřením od krajského úřadu k výkonu této činnosti. Základní aktivity doprovázejících organizací jsou hrazeny státním příspěvkem na výkon pěstounské péče. Potřeby náhradních rodin jsou však mnohem širší.

► Jsou ve vaší obci k dispozici služby pro náhradní rodiny?

► Je oblast náhradní rodinné péče zohledněna v komunitním plánování?

► Podílí se obec na podpoře těchto služeb?

Oceňování lidí, kteří poskytují náhradní rodinnou péči

Náhradní rodinná péče je prospěšnou a zároveň náročnou činností. Ti, kteří ji poskytují, proto zaslouží společenského uznání. Může jít o oceňování morální či podporu formou akcí určených pro náhradní rodiny (dny pěstounských rodin, víkendová setkání, podpora svépomocných skupin a sdružení náhradních rodičů atd.).

► Vnímá samospráva obce výkon náhradní rodinné péče jako společensky prospěšnou činnost? Oceňuje nějakým způsobem náhradní rodiče?

► Pořádá obec akce pro náhradní rodiny nebo pro děti svěřené do náhradní rodinné péče?

► Podporuje obec činnost sdružení náhradních rodin nebo svépomocných skupin?

3. Vybrané pojmy z oblasti ochrany práv dětí

Pojmy z oblasti sociální práce s rodinami s dětmi

Vyhodnocení situace dítěte a rodiny

Pokud orgán sociálně-právní ochrany (OSPOD) obdrží informaci o ohrožení dítěte, musí provést tzv. vyhodnocení situace dítěte a rodiny. Jde o metodu sociální práce, jejímž účelem je získat co nejkvalitnější podklady pro rozhodování (tato rozhodnutí většinou znamenají velmi vážný zásah do života dítěte, nelze proto postupovat jen na základě pocitů či dojmů). Vyhodnocování má dvě fáze. V první fázi OSPOD zjišťuje, zda je dítě opravdu ohroženo a zda je nutné, aby se jím zabýval. Pokud zjistí, že ano, nastává druhá fáze tzv. podrobného vyhodnocení, které se zaměřuje na tři hlavní oblasti: situace a potřeby samotného dítěte, situace v rodině a v širším prostředí dítěte. Pokud OSPOD dospěje na základě shromážděných a vyhodnocených informací k závěru, že je nutno přijmout opatření k ochraně dítěte nebo přistoupit k pomoci rodině, která v některých funkcích selhává, je další fází zpracování individuálního plánu ochrany dítěte.

Individuální plán ochrany dítěte (IPOD)

IPOD (a stejně tak vyhodnocování) nelze chápat jako administrativní úkon, byť některé úřady tyto metody sociální práce takto vnímají. Jde o popis procesu či systému sociální práce s rodinou a dítětem, která je koordinována OSPOD. Popisuje příčiny ohrožení dítěte (zdrojem informací je předchozí vyhodnocení), cíl práce s rodinou a dítětem (u pěstounské péče to může být například příprava na návrat dítěte do původní rodiny), jaké kroky k tomu cíli vedou a kdo a v jakém čase bude tyto kroky činit. V ideálním případě je tento plán připravován v úzké spolupráci s rodinou či dokonce dítětem (zejména u starších dětí). Navrhovaná opatření by se měla zaměřit především na to, aby dítě mohlo vyrůstat v rodinném prostředí a vyhnulo se umístění do ústavu. Dle tohoto plánu postupuje nejen OSPOD, ale promítá se i do práce s dítětem, které je umístěno v náhradní péči (musí ho respektovat ústavní zařízení, pěstouni i doprovázející organizace).

Případová konference

Jde o další metodu systematické práce s rodinou. Jejím svolavatelem je OSPOD, který si přizývá rodiče či jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a další osoby, jako jsou například zástupci škol a školských zařízení, poskytovatelé zdravotnických služeb, odborníci působící v sociální oblasti, orgány policie, pověřené osoby atd. Případová konference je povinně svolávána vždy, kdy je ze strany OSPOD soudu navrhován vážný zásah do rodiny, jako je rozhodnutí o splnění podmínky osvojení pro „nezájem“ rodičů, návrh na omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti, nařízení ústavní výchovy, svěření dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu atd. V rámci případové konference jsou projednány důvody podání takového návrhu a je vytvořen prostor pro hledání jiných způsobů řešení. OSPOD však může konferenci svolat i v případech, kdy řeší složitou situaci v náhradní rodině, jejíž řešení vyžaduje účast více subjektů.

Standardy kvality sociálně-právní ochrany

Od 1. ledna 2015 je OSPOD povinen dodržovat standardy kvality sociálně-právní ochrany. Jde o první agendu v přenesené působnosti, která je tímto způsobem upravena. Standardy kvality jsou souborem kritérií, jejichž prostřednictvím je zajištěna srovnatelná úroveň sociální práce na všech pracovištích (postupy, přístupy, komunikace s klientem) a odpovídající podmínky pro výkon této činnosti (personální zabezpečení, materiální a technické vybavení, zázemí pro práci). Kontrolu dodržování standardů bude v případě OSPOD zajišťovat krajský úřad.

Pojmy z oblasti náhradní rodinné péče

Dohoda o výkonu pěstounské péče

Dohoda o výkonu pěstounské péče upravuje podrobně, jakým způsobem budou v případě konkrétní pěstounské rodiny a konkrétního svěřeného dítěte naplňována práva pěstounů a zajišťovány jejich povinnosti. Institut dohod vychází ze zásady, že **každé dítě v pěstounské péči má individuální potřeby**, stejně tak každá pěstounská rodina. Pro každou pěstounskou rodinu (dítě) se proto vytváří unikátní způsob podpory a zajištění služeb. Pěstounská rodina je partnerem tohoto procesu, což se projevuje jejím postavením jako jedné ze smluvních stran dohody (nejde tedy o nařízení „shora“, ale o jednání dvou rovnocenných partnerů). Dohody

může s osobami pečujícími a osobami v evidenci uzavírat každý obecní úřad, krajský úřad a další fyzické a právnické osoby, které mají k uzavírání dohod pověření vydané krajským úřadem. V současné době je v České republice cca 70 organizací s tímto pověřením.

Státní příspěvek na výkon pěstounské péče

K financování všech činností, které se týkají zajištění práv pěstounů, slouží státní příspěvek na výkon pěstounské péče. Na každou uzavřenou dohodu o výkonu pěstounské péče je vypláceno 48 000 Kč ročně (4 000 Kč měsíčně). Neplatí přitom pravidlo: co rodina, to nárok v hodnotě 48 000 Kč. Jde pouze o pomocné kritérium, na jehož základě jsou vypláceny finanční zdroje organizacím, které pěstounské rodiny doprovázejí. Pokud má tedy například organizace uzavřeno 100 dohod o výkonu pěstounské péče, obdrží ročně 4,8 miliónu Kč. V rámci tohoto rozpočtu poskytuje služby rodinám. Některá z rodin vyčerpá služby za 5 000 Kč, ale například rodina s větším počtem dětí anebo dětmi, které mají vážné zdravotní postižení, může vyčerpat služby za 100 tis. Kč a více. Účelnost využívání státního příspěvku kontroluje Úřad práce ČR, který příspěvek také vyplácí. Příspěvek je určen především na úhradu služeb pěstounům a svěřeným dětem, na osobní náklady pracovníků, kteří tyto služby zajišťují, vzdělávání pěstounů atd.

Osoba pečující = pěstoun, poručník, **který osobně pečuje o dítě**, a dále osoby, jimž bylo dítě svěřeno do tzv. předpěstounské a předporučnické péče (již o dítě pečují a zároveň probíhá řízení o jejich ustanovení pěstounem nebo poručníkem dítěte).

Osoba v evidenci = pěstoun na přechodnou dobu.

Formy náhradní rodinné péče

Osvojení

Osvojení (adopce) je přijetí cizího dítěte za své. Připadá v úvahu v případech, kdy byli rodiče zbaveni rodičovských práv a povinností nebo dali s osvojením souhlas. Tedy v situaci, kdy dítě nemůže od svých rodičů ani do budoucna nic očekávat (zájem ani péči). Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem poměr jako mezi rodičem a dítětem. Promítá se do všech právních vztahů (zastupování dítěte, dědická práva, dítě přejímá příjmení nových rodičů atd.). Současně zanikají všechna vzájemná práva a povinnosti mezi dítětem a jeho původní rodinou.

Poručenství

Pokud byl rodič trvale nebo dočasně zbaven rodičovských práv, nebo rodiče zemřeli, je dítěti jmenován soudem poručník (poručníky mohou být i dvě osoby, zpravidla manželé). Poručník vykonává rodičovská práva jako rodič, v zásadních rozhodnutích je však nutný souhlas soudu. Poručník nemá k dítěti vyživovací povinnost. Pokud poručník o dítě osobně pečuje, je na něj nahlíženo z hlediska práv a povinností, podpory ze strany státu atd. jako na pěstouna (pobírá dávky pěstounské péče, má nárok na doprovázející služby, uzavírá dohodu o výkonu pěstounské péče atd.).

Pěstounská péče

Pokud se rodiče nemohou o dítě po určitou dobu starat, ale existuje zde možnost, že tuto schopnost znovu nabydou, svěruje se dítě do pěstounské péče. Na rozdíl od osvojení pěstoun nemá k dítěti vyživovací povinnost (tu mají i nadále rodiče). Rodiče platí výživné státu a stát ho poskytuje svěřenému dítěti formou příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Pěstoun zastupuje dítě jen v běžných záležitostech. Zásadní rozhodnutí činí rodiče (nebo jiní zákonní zástupci dítěte), pokud nejsou tohoto práva soudem zbaveni. Jde například o volbu budoucího povolání, vážnější lékařské zákroky, vyřízení cestovního dokladu atd. Vzhledem k tomu, že u pěstounské péče není vyloučen návrat dítěte do jeho původní rodiny, má pěstoun povinnost zajišťovat kontakt a sounáležitost dítěte s jeho rodiči a dalšími blízkými osobami. V této náročné roli je pěstoun doprovázen a podporován službami, které jsou podrobně popsány v další části manuálu.

Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je někdy nepřesně nazývána jako „profesionální“. Tento typ pěstounské péče je určen pro děti, u nichž je zřejmé, že se brzy vrátí do své původní rodiny, nebo kde je naopak jisté, že se poměry v jejich rodině neupraví a je třeba uvažovat o osvojení. Dobu, kdy čekají na tzv. „právní volnost“, pak tyto děti tráví v rodinném prostředí. Pěstounská péče na přechodnou dobu je omezena dobou 1 roku, zpravidla však trvá v rádech týdnů či několika měsíců. Soud každé tři měsíce přezkoumává, zda trvají důvody pro svěření dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu. Pěstoun na přechodnou dobu je pěstounem „krizovým“, musí být 24 hodin denně připraven přijmout dítě, které se ocitlo v nepříznivé situaci. Za to dostává stálý plat 20 000 Kč hrubého

měsíčně, a to i v době, kdy o žádné dítě nepečuje a je „v pohotovosti“. Na rozdíl od dlouhodobého pěstouna (osoby pečující) nemůže pěstoun na přechodnou dobu bez vážného důvodu odmítnout přijetí dítěte. Vážným důvodem může být například aktuální zdravotní stav pěstouna, nelze však odmítnout dítě z důvodu jeho původu, barvy pleti, věku atd. Takové odmítnutí by znamenalo vyřazení z evidence a zastavení výplaty odměny pěstouna. V praxi se však počítá s určitou „specializací“ pěstounské rodiny. Řada pěstounů na přechodnou dobu se věnuje péči o děti v raném věku, někteří se naopak věnují péči o děti starší.

Péče jiné fyzické osoby

Co do práv a povinností pečující osoby se péče jiné fyzické osoby velmi podobá péči pěstounské. Hlavní rozdíl spočívá v tom, že tento náhradní rodič nemá nárok na dávky pěstounské péče a na podpůrné a doprovázející služby. Vyživovací povinnost vůči dítěti mají rodiče (hradí výživné přímo osobě, která o dítě pečuje). Tento typ péče se využívá například tehdy, kdy rodiče odjíždějí na dlouhodobý pracovní pobyt v zahraničí. Péči jiné fyzické osoby nelze jako způsob náhradní péče o dítě využít v případě, kdy nelze rodičům vyměřit výživné. V tomto případě je nutné svěřit dítě do pěstounské péče.

Formy náhradní rodinné péče (srovnávací tabulka)

	Práva rodičů	Oprávnění náhradního rodiče	Kontakt s původní rodinou	Finanční odměna
Osvojení	Zanikají	jako rodiče	ne	ne
Poručenství	Zanikají	jako rodiče se schválením soudu	zpravidla ne	ano
Péče jiné fyzické osoby	Jsou zachována	v běžných záležitostech	ano	ne
Pěstounská péče	Jsou zachována	v běžných záležitostech	ano	ano
Pěstounská péče na přechodnou dobu	Jsou zachována	v běžných záležitostech	ano	ano

4. Užitečné odkazy a kontakty

České odkazy

Hledáme rodiče
www.hledamerodice.cz

Nadační fond J&T
www.nadacnifondjt.cz

Virtuální knihovna Náhradní rodinné péče
www.knihovnanrp.cz

Kampaň Právo na dětství
www.pravonadetstvi.cz

Čí je dítě
www.cijedite.cz

V zájmu dítěte
www.vzd.cz

Ministerstvo práce a sociálních věcí – Informace o NRP
www.mpsv.cz/cs/7256

Veřejný ochránce práv – ombudsman
www.ochrance.cz

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
www.umpod.cz

Časopis sociální práce
www.socialniprace.cz

Quip – společnost pro změnu
www.kvalitavpraxi.cz

Vteřina poté – skupina mladých lidí, kteří prošli
pěstounskou péčí nebo dětským domovem
www.vterinapote.cz

Adresář služeb v náhradní rodinné péči
www.sluzby.nahradnirodina.cz

Zahraniční odkazy

Quality for children
www.quality4children.info

International foster care organization
www.ifco.info

Unicef
www.unicef.org

Eurochild
www.eurochild.org

EveryChild
www.everychild.org.uk

O Nadačním fondu J&T

Nadační fond J&T se intenzivně věnuje **podpoře a pomoci ohroženým a náhradním rodinám** již od svého založení v roce 2004. Právě pomoc v nouzi a podpora náhradní rodinné péče jsou hlavními prioritami nadačního fondu. Vedle této podpory se Nadační fond J&T věnuje i dalším **aktivitám sociálního charakteru** v různých oblastech pomoci, jako je např. pomoc osobám nemocným a s handicapem, hospicová péče, modernizace nemocnic nebo podpora zvířecích útulků. Nadační fond se také aktivně zasazuje o **kultivaci třetího sektoru**, a to prostřednictvím podpory v oblasti Osvěta a vzdělávání. Jen v České republice rozdělí Nadační fond J&T ročně okolo 30 mil. korun, a to jak fyzickým osobám (jednotlivým žadatelům), tak osobám právnickým (neziskovým organizacím).

Mimo to realizuje nadační fond několik vlastních projektů určených jak široké, tak odborné veřejnosti. Většina z nich je zaměřena na pomoc ohroženým dětem prostřednictvím včasné, cílené a odborné podpory ohrožených rodin a také na rozvoj pěstounské péče.

Projekty Nadačního fondu J&T

Kampaň „Hledáme rodiče“ má pomoci najít v České republice dostatek pěstounů, kteří budou schopni poskytnout péči a domov dětem, jež z různých důvodů nemohou vyrůstat ve své biologické rodině. Dílčími cíli kampaně jsou obecné zvýšení povědomí o pěstounské péči a zvýšení prestiže pěstounů ve společnosti. Zájemcům o pěstounskou péči jsou určeny stránky www.hledamerodice.cz a bezplatná telefonní linka 800 888 245.

Komunikační mosty poskytují prostor pro sdílení a výměnu informací a zkušeností mezi poskytovateli náhradní péče, neziskovými organizacemi a zástupci státních institucí odpovědných za oblast péče o ohrožené rodiny a náhradní péče o ohrožené děti.

„Jak aktivně nacházet náhradní rodiče – profesionalizace procesů při výběru adeptů na nový typ zaměstnání“ (CZ.1.04/5.1.01/77.00268) a **„Možnosti systémové podpory ohrožených a náhradních rodin“** (CZ.1.04/5.1.01/B2.00015) jsou projekty realizované za finanční podpory ESF, prostřednictvím programu OPLZZ a státního rozpočtu. Zaměřují se na podporu odborné veřejnosti při práci s ohroženými a náhradními rodinami.

Bližší informace o Nadačním fondu J&T naleznete na www.nadacnifondjt.cz.

NADAČNÍ FOND **J&T**

Prosecká 851/64, 190 00 Praha 9
www.nadacnifondjt.cz

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST

**PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST**
www.esfcr.cz